

AGNIESZKA SUPLIKA: *PRYWATNE SZKOŁY ŚREDNIE OGÓLNOKSZTAŁCĄCE I ZAWODOWE W WOJEWÓDZTWIE BIAŁOSTOCKIM W II RZECZYPOSPOLITEJ*, BIAŁYSTOK 2015, s. 468

Nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu w Białymstoku jesienią 2015 roku ukazała się książka autorstwa Agnieszki Suplickiej pt. *Prywatne szkoły średnie ogólnokształcące i zawodowe w województwie białostockim w II Rzeczypospolitej*.

Publikacja porusza zagadnienie z obszaru historii wychowania w kontekście regionalnych dziejów oświaty. Praca wpisuje się w obecne tendencje badawcze, gdzie efektem zainteresowania problematyką oświaty i szkolnictwa II Rzeczypospolitej są liczne publikacje odnoszące się do tego okresu. A. Suplicka w swojej książce uwzględnia nie tylko dotychczasowe badania nad historią szkolnictwa, ale także odnosi się do kwestii związanych z województwem białostockim w II Rzeczypospolitej, co nadaje pracy regionalny a tym samym unikatowy charakter. Stan badań nad szkolnictwem w II Rzeczypospolitej jest przedmiotem zainteresowań badawczych w obszarze historii wychowania, jednak zagadnienie szkolnictwa prywatnego w ujęciu regionalnym w historiografii oświatowej zarysowuje się fragmentarycznie i wyraźnie wskazuje na lukę w opracowaniach dotyczących szkolnictwa prywatnego na Białostocczyźnie. W rodzimej literaturze brak także prób syntetycznych ujęć dziejów szkół prywatnych na ziemiach polskich w okresie międzywojennym, dlatego tę lukę wypełnia właśnie recenzowana książka. Jest to lektura tym bardziej interesująca, ponieważ szkolnictwo prywatne było jednym z elementów systemu edukacyjnego na ziemiach polskich, a w okresie międzywojennym przechodziło intensywny rozwój w sferze administracyjnej, programowej i ideowej. W II Rzeczypospolitej przyczyniło się do podniesienia poziomu intelektualnego społeczeństwa, co bezpośrednio korzystnie wpływało na zmiany społeczno-gospodarcze.

Należy podkreślić, że jest to tematyka już poruszana przez autorkę, która jako doktor nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki i adiunkt w Katedrze Historii Wychowania na Wydziale Pedagogiki i Psychologii na Uniwersytecie w Białymstoku swoje zainteresowania naukowe skupia wokół kwestii związanych ze szkolnictwem XX wieku, a w szczególności na historii szkolnictwa na Białostocczyźnie. Wyniki swoich prac badawczych opublikowała w ponad czterdziestu pięciu artykułach w monografiach oraz czasopismach o profilu naukowym i upowszechniła podczas wystąpień na konferencjach krajowych oraz

międzynarodowych z zakresu pedagogiki. Efektem wieloletnich prac badawczych jest także niniejsza książka, która stanowi zmodyfikowaną wersję rozprawy doktorskiej obronionej przez autorkę w 2010 roku na Wydziale Pedagogiki i Psychologii na Uniwersytecie w Białymstoku pod nazwiskiem Szarkowska.

Celem recenzowanej książki, jak czytamy we wstępie, jest *opis i krytyczna ocena organizacji oraz funkcjonowania szkół prywatnych w województwie białostockim w II Rzeczypospolitej* (s. 13). Publikacja, co podkreśla autorka, ma wyraźnie określony teren badań i zakres czasowy – obejmuje obszar województwa białostockiego, zamiennie określanego w pracy jako Białostoczczyzna, a za cezurę czasową Suplicka uznała lata 1918–1939, co jest zgodne z obowiązującą periodyzacją dziejów. Za podstawę swoich rozważań badawczych przyjęła założenie o strukturze szkolnej z *Ustawy o ustroju szkolnictwa z 11 marca 1932 roku*, w której szkoły prywatne były niepaństwowe i niepubliczne oraz nie były utrzymywane przez państwo lub samorząd. Dla potrzeb pracy autorka korzystała z układu przedmiotowo-problemowego i zawęziła obszar tematyczny do prywatnych szkół średnich ogólnokształcących oraz zawodowych. Ponadto, uwzględniając zróżnicowanie społeczne i strukturę etniczno-wyznaniową II Rzeczypospolitej, w pracy przyjęto podział szkół ze względu na płeć, język nauczania i wyznanie. Jest to zabieg w pełni uzasadniony i właściwy ze względu na specyfikę struktury demograficznej społeczeństwa w Polsce w okresie międzywojennym, charakter pozyskanego materiału źródłowego oraz zakres poruszanych zagadnień. Pomimo zawężenia tematu i skoncentrowania się na kwestiach szkolnictwa prywatnego wyłącznie w województwie białostockim w II Rzeczypospolitej przygotowanie tej publikacji wymagało szerokiego zakresu kwerend archiwalnych i bibliotecznych zarówno w Polsce (Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Dokumentacji Mechanicznej w Warszawie, Archiwum Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego, Archiwum Państwowe w Białymstoku, Archiwum Państwowe w Łomży, Archiwum Diecezjalne w Łomży, Archiwum Inspektoratne Towarzystwa Salezjanów w Warszawie), jak i na Białorusi (Państwowe Archiwum Obwodu Grodzieńskiego w Grodnie, Państwowe Archiwum Obwodu Brzeskiego w Brześciu) oraz na Litwie (Litewskie Centralne Archiwum Państwowe w Wilnie). Niestety, polska baza źródłowa dotycząca województwa białostockiego w okresie międzywojennym jest bardzo uboga, dlatego niezbędne było pozyskanie materiałów źródłowych z zasobów archiwów białoruskich i litewskich, co wymagało od autorki wykazania się dodatkowymi umiejętnościami badawczymi i prowadzenia kwerendy w archiwach wschodnich. Ze względu na ograniczoną dostępność źródeł i ich niekompletność materiał archiwalny został uzupełniony przez różnorakie źródła drukowane i czasopisma. Autorka w szerokim zakresie wykorzystwała materiały statystyczne i zbiory dokumentów, między innymi: „Dzienniki Urzędowe”, „Dzienniki Ustaw”, „Roczniki Statystyczne”, oraz prasę o profilu pedagogicznym wydawaną w omawianym okresie. Ponadto w A. Suplika posiłkowała się licznymi pracami przedwojennymi i opracowaniami powojennymi z zakresu szkolnictwa w II Rzeczypospolitej,

o czym świadczy bibliografia uwzględniająca niezwykle bogaty wykaz literatury przedmiotu, co skłania do wniosku, że podstawa źródłowa publikacji jest zróżnicowana i rozszerzona o kontekst historyczno-pedagogiczny. Na podkreślenie zasługuje niezwykle obszernie i starannie przedstawiona sytuacja szkół prywatnych w województwie białostockim w II Rzeczypospolitej w odniesieniu do ówczesnych warunków społeczno-gospodarczych kraju, które determinowały rolę szkoły i strukturę szkolną.

Publikacja składa się z ośmiu rozdziałów, w których szczegółowo omówiono poszczególne obszary tematyczne. Rozdział pierwszy stanowi wprowadzenie do tematyki, czemu służy omówienie historii szkolnictwa prywatnego poprzez odwołanie się do podejmowanych w tym zakresie działań w Królestwie Polskim i w zaborze rosyjskim. Natomiast kolejne dwa rozdziały – drugi i trzeci – stanowią omówienie zagadnienia w kontekście strukturalnym i ustawodawczym. W rozdziale drugim autorka charakteryzuje sytuację społeczno-gospodarczą województwa białostockiego, co umożliwia osadzenie problematyki w badanym obszarze. Zaś rozdział trzeci, poprzez odwołanie się do przepisów prawnych regulujących działalność szkół prywatnych i analizę procesu legislacyjnego zmierzającego do prawnego usankcjonowania szkolnictwa prywatnego, ukazuje jego funkcję i znaczenie w polityce oświatowej II Rzeczypospolitej. W rozdziale czwartym opisano organizację i lokalizację prywatnych szkół średnich ogólnokształcących, liceów ogólnokształcących i szkół zawodowych, które uzupełniały sieć szkół w województwie białostockim. Rozmieszczenie terytorialne prywatnego szkolnictwa średniego w województwie białostockim ukazało potrzeby społeczne, możliwości finansowe fundatorów, politykę oświatową i specyfikę regionalną tych ziem. W piątym rozdziale autorka zwróciła uwagę na szkolne warunki materialne, które wynikały z ówczesnej sytuacji społeczno-gospodarczej kraju i determinowały poziom i jakość kształcenia. Szkoły prywatne najczęściej musiały zmagać się z trudnościami powszechnymi na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego, które związane były z kwestiami kadrowymi, finansowymi, lokalowymi czy bazą dydaktyczną pomocy naukowych. Kolejne dwa rozdziały, szósty i siódmy, poświęcono podmiotom szkolnym, czyli nauczycielom i uczniom. W rozdziale szóstym omówiono aktywność zawodową nauczycieli, scharakteryzowano personel pedagogiczny, ukazując jego kwalifikacje, wymiar i warunki pracy oraz wynagrodzenie. W rozdziale siódmym, odwołując się do dostępnych materiałów statystycznych, A. Suplika próbowała ukazać stan liczebny uczniów omawianych szkół, wskazując jednocześnie motywy wyboru konkretnej placówki. Ze względu na strukturę etniczną województwa białostockiego, w której znaczny odsetek stanowili Żydzi, w pracy zwrócono uwagę na szkolnictwo właśnie tej mniejszości, traktując je jako ośrodek przeciwdziałania asymilacji. Ostatni rozdział dotyczy samego procesu nauczania, autorka skupiła się w nim na analizie programów nauczania i treści wychowawczych, w których łączono tradycję z prądami Nowego Wychowania oraz z ideą wychowania narodowego i państwowego, co związane było z potrzebami politycznymi i oczekiwaniami społecznymi II Rzeczypospolitej.

Warto podkreślić, że pracę uzupełnia obszerny i szczegółowo opracowany aneks, w którym zamieszczono wzory świadectw i dokumentów szkolnych oraz 13 tabel z wykazem prywatnych szkół średnich (gimnazjów i liceów ogólnokształcących oraz zawodowych), a także z danymi personalnymi nauczycieli z prywatnych szkół średnich zawodowych i ogólnokształcących w województwie białostockim. Można przypuszczać, że materiały pochodzą ze zbiorów białoruskich i litewskich archiwów. Szkoda, że autorka nie podała źródeł tych danych, co ukazałoby ogrom pracy włożonej w ich pozyskanie. Ponadto książkę wzbogaca unikatowy materiał ilustracyjny – 58 tabel, 3 wykresy, 16 fotografii i 7 map.

Książka Agnieszki Suplickiej z pewnością zainteresuje nie tylko historyków czy historyków wychowania, ale także pedagogów, regionalistów i nauczycieli, gdyż jest solidnie i rzetelnie napisanym studium pedagogiczno-historycznym z zakresu prywatnego szkolnictwa średniego. Dlatego też podjęte przez autorkę badania nad tą tematyką wypełniają lukę w historiografii oświaty i szkolnictwa na ziemiach polskich w II Rzeczypospolitej i są jednocześnie istotnym uzupełnieniem wiedzy z zakresu historii wychowania w kontekście regionalnym. Prezentowana publikacja stanowi ważny wkład w badaniach regionalnych, zwłaszcza że autorka przez wiele lat prowadziła obszerne kwerendy i zgromadziła znaczącą bazę źródłową dotyczącą szkolnictwa na Białostocczyźnie w latach 1918–1939, a należy pamiętać, że dostęp do tych dokumentów przez długie lata był ograniczony. Z omawianą publikacją zdecydowanie warto się zapoznać, dlatego gorąco zachęcam do przeczytania książki autorstwa Agnieszki Suplickiej.

URSZULA WRÓBLEWSKA
Uniwersytet w Białymstoku